

Чижаєв В.І.

студент,

Інститут післядипломної освіти

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ДІЙОВИМ КАЯТТЯМ: УМОВИ ТА ЕЛЕМЕНТИ

Побудова в Україні демократичної правової держави, формування повноцінного громадянського суспільства, проголошення людини Конституцією України найвищою соціальною цінністю потребують більш активної реалізації відновлювальної функції кримінального права, диверсифікації засобів її виконання. Це зумовлює необхідність створення дієвих правових механізмів, завданням яких є забезпечення прав потерпілих від злочинів осіб та інтересів держави. Одним з елементів цього є використання пом'якшення кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили злочини, за умови їх позитивної посткримінальної поведінки, зокрема, дійовому каятті [2, с. 1].

Дійове каяття як підстава звільнення від кримінальної відповідальності, передбачена ст. 45 Загальної частини і є новелою в новому Кримінальному кодексі України 2001 р. (далі – КК України).

Слід відзначити особливістю даної статті є те, що вона закріплена у КК України і, зокрема, передбачає новий, невідомий КК 1960 р., вид звільнення від кримінальної відповідальності. У КК 1960 р. дійове каяття розглядалося лише як пом'якшуюча обставина [4, с. 118]. Це свідчить про те, що законодавець на перше місце ставить не засудження особи, а саме перевиховання особи. Нерідко після звільнення особи від відповідальності, ці особи стають на правильний шлях, не порушуючи в подальшому закони.

Практичне значення детального вивчення дійового каяття полягає в поширенні даного інституту на всіх осіб, які вчинили злочини, оскільки їх доля залежить від правильного розуміння особами, що застосовують норми права інституту дійового каяття.

Таким чином, вивчення проблем, пов'язаних з інститутом дійового каяття, являється актуальним для науки кримінального права України, має велике значення для подальшого вдосконалення положень КК України і для практики його використання [7, с. 1244].

Так, стаття 45 КК України встановлює: «Особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду».

Дійове каяття є формою позитивної посткримінальної поведінки особи, що вчинила злочин. Умовою звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям є: 1) вчинення злочину вперше; 2) злочин повинен бути невеликої тяжкості або необережним середньої тяжкості.

Такою, що вчинила злочин вперше, вважається особа, яка раніше не вчинила злочин або раніше вчинила злочин, що вже втратив правове значення, наприклад, якщо особа була звільнена від кримінальної відповідальності або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято (ст. 32 КК України) [5, с. 102].

Відповідно до ч. 2 ст. 12 КК України злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання. Злочином невеликої тяжкості як передумовою застосування ст. 45 КК України визнається не тільки закінчений злочин, а й замах на такий злочин, оскільки згідно зі ст. 16 КК України санкцією незакінченого злочину є санкція відповідної статті Особливої частини КК України, що передбачає закінчений злочин невеликої тяжкості. Разом з тим не може визнаватися зазначеною передумовою приготування до такого злочину, оскільки згідно з ч. 2 ст. 14 КК України готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності [3].

Згідно з ч. 3 ст. 12 КК України злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років. Законодавець вказує, що злочин середньої тяжкості повинен бути вчинений з необережності (ст. 25 КК України). Дія ст. 45 розповсюджується на осіб, що вчинили одиничний злочин (триваючий, продовжуваний), бо в цьому випадку відсутня множинність.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності відповідно до цієї статті є дійове каяття, яке складається з таких елементів у їх поєднанні: 1) щире каяття; 2) активне сприяння розкриттю злочину; 3) повне відшкодування завданих цією особою збитків або усунення заподіяної шкоди. Відсутність одного з

зазначених елементів виключає можливість застосування даної статті. Третя складова – усунення заподіяної шкоди – повинна бути встановлена тільки тоді, коли вчиненим злочином потерпілому були заподіяні збитки. Виключення можуть становити лише випадки вчинення злочину або замаху на нього, внаслідок яких не заподіяний збиток або не нанесена шкода.

Щире каяття означає, що особа визнала факт учинення нею злочину невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, висловила щирий жаль із цього приводу, засуджуючи свою протиправну поведінку, та бажання виправити ситуацію, що склалася [6].

Активне сприяння розкриттю злочину – це добровільні дії особи, яка вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, які свідчать про намір надати правоохоронним органам допомогу з метою сприяння запобіганню суспільно небезпечним наслідкам злочину та встановлення об'єктивної істини у справі (наприклад, виявлення співучасників злочину та припинення їх антигромадської поведінки, виявлення знаряддя та засобів учинення злочину, а також іншого майна, що підлягає поверненню потерпілому тощо).

Повне відшкодування заподіяних збитків або усунення заподіяної шкоди направлене на зменшення або усунення наслідків учиненого особою злочину. Заподіяні збитки можуть бути матеріальними, а заподіяна шкода може бути фізичною або моральною. Під матеріальними збитками розуміють збитки, які були завдані злочином майну фізичної або юридичної особи. Повне відшкодування заподіяних збитків може виражатися у відновленні початкового стану предмета посягання, виправленні ушкодженого майна, поверненні викрадених речей, сплати їх вартості тощо. Усунення заподіяної шкоди може відбуватися шляхом публічного вибачення або надання першої медичної допомоги тощо [5, с. 103].

В контексті ст. 45 КК України зазначений елемент повного відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди є дійсно необхідним для позитивного вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності. Повне відшкодування нанесеного збитку або усунення заподіяної шкоди означає задоволення в повному обсязі розумних претензій потерпілого.

Під відшкодуванням заподіяної шкоди слід розуміти добровільне відновлення, в міру можливостей, тих майнових прав і благ, яких винна особа позбавила потерпілого в результаті вчинення

злочину, а саме: повернення, заміна або компенсація завданого злочином збитку, що має майнове вираження й завжди відповідає певному грошовому або майновому еквіваленту.

Під усуненням заподіяної шкоди в ст. 45 КК України слід розуміти будь-які моральні й фізичні втрати, які понесла потерпіла особа в результаті вчинення злочину [1, с. 13].

Відшкодування збитків або усунення шкоди повинно бути добровільним. Закон прямо вказує на те, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям можливе тільки у разі реального відшкодування (усунення) у повному обсязі спричинених злочином втрат фізичного, майнового або морального характеру. З огляду на це, ст. 45 КК України не може бути застосована у випадках, коли обвинувачений (підсудний) лише обіцяє (усно або письмово) відшкодувати завдані ним збитки або усунути заподіяну шкоду у майбутньому [4, с. 119-120].

З огляду на вище зазначене, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям характеризується певними умовами, позитивною посткримінальною поведінкою особи й поєднанням, як правило, невід'ємних один від одного обов'язкових елементів. Отже сутність дійового каяття, як підстави обов'язкового звільнення від кримінальної відповідальності, полягає у тому, що особа, яка вчинила злочин, не лише внутрішньо переживає і словесно розкаюється у вчиненому, а й підтверджує це своїми соціально корисними й активними діями.

Список використаних джерел:

1. Григор'єва М.Є. Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з її дійовим каяттям: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / М.Є. Григор'єва. – Х., 2007. – 20 с.
2. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О.О. Житний. – Х., 2003. – 17 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – К.: Атіка, 2005. – 1064 с.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Вид. 7-ме, перероб. та доп. / Відп. ред. Є.С. Стрельцов. – Х.: Одиссей, 2011. – 824 с.

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р., № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/0012700-05>.

7. Ярош В.В. Дійове каяття як підстава звільнення від кримінальної відповідальності, передбачена загальною частиною Кримінального кодексу України / В.В. Ярош // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1244-1250 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13yvvkku.pdf>.